

Mõõtuandev trükis talutoolidest

Madis Rennu

Näitus „Nelja jalaga maa peal. Eesti talutool“ avati Eesti Rahva Muuseumi galeriis 23. veebruaril 2023. Näituse kataloogi pealkirjaga „Eesti talutoolid“ esitlesid ERMi puidukonservaatorid Mariliis Vaks ja Indrek Tirrul ning näituse kuraator Liisi Jääts 1. veebruaril. Mahukas rikkalikult illustreeritud raamat aitab meie lihtsama talumööbli valmistamise ja kasutamisega seotud taustu asjahuvilisele lähemalt tutvustada. Raamatus tutvustatud üle 70 tooli pärinevad peamiselt ERMi kogudest, kus on hoiul suurim talutoolide kollektsioon Eestis.

Näituse vaatlusala alguseks on 18. sajandi lõpp – koostajatele teadaolevalt on see nn liigutatava mööbli laiema koduse valmistamise algus – ning lõpuks on valitud 1940ndate lõpuaastad, kui vabrikumööbel hakkas juba märgatavamalt asendama kodusel teel tehtud esemeid. Kohalike talutoolide eripärade loetelu algab konstateeringuga, et nende valmistamiseks kasutati üle terve Euroopa kohalikke, mitte imporditud puuliike. Äärmine osavus leida kohapealt töö spetsiifikaks täpselt sobiv materjal on sageli ka eelduseks, mispärast need toolid on hulgal juhtumeil kenas töökorras ka tänapäeval, sajand või kaks hiljem.

Kataloog pakub ka lugusid silmapaistvamatest piirkondlikest toolivalmistajatest, mille levinumate toodete eeskujud ei pruukinud olla pärit naaberküllast – värske ja võõrapärane võis tekitada omaette moejoone ning moekas asi müüs ka neil aegadel hästi. Windsori toolist inspireerunud ning 1880. aasta paiku alanud ümaraseljaliste kuurorttoolide valmistamine Saaremaal,

Liisi Jääts, Mariliis Vaks, Indrek Tirrul.
Eesti talutoolid. Tartu: Eesti Rahva Muuseum,
2023. Anu Ansu foto.

Foto 1. Saaremaa kuurorttool. ERM A596:152. *Arp Karmi foto.*

metsarikkas Kärla kihelkonnas kestis vähehaaval kandepinda kogudes kuni 1930. aastate lõpuni. Perioodi alguses väikesearvuline piirkondlik toodang leidis hulgaliselt rahulolevaid ostjaid ning osavam meister valmistas neid toole 200–300 tükki talve jooksul, kui materjal ette varutud. Ning kevaditi võis näha sadamate poole liikumas kõrgeid kägisevaid vankrikoormaid. Lisaks toolidele valmistati sarnase konstruktsiooniga kolmekohalisi aiasohvasid, mõlemad on Saaremaa toolide nime all aeg-ajalt kohata ka meie vanakraamiärides.

Kataloogi eripäraks on koostajate huvi toolide valmistamise vastu ning maitsekalt ja mõõdutundega vormistatud visuaal. Viimane omakorda on esil ka hobilaudsepa huvi äratamisel. Mõõdud pole siinkohal esmatähtsad, aga valminud eseme proportsioonid siiski – ja vastavat tunnetust aitavad „käte sisse“ jõuda hulgalised vabakäelised joonised, aga muidugi ka omaaegsed fotod.

Tähelepanu tasub siinkohal suunata töigale, et kataloog oli esitluse ajaks praktiliselt ette läbi müüdud. See ei ole tänapäevasele etnograafiahuvilisele suunatud väljaannete puhul sugugi igapäevane nähtus. Järelikult tegid selle autorid publikuhuvi tõmbe- ja tõukejõudude vektorülesannet lahendades õnnestunud arvutuskäigu. Info hea asja kohta levib kiiresti.

Lisagem sellele taustale ka meie hobipõhise puukäsitöö areng paari viimase aastakümne jooksul – kandepind ja süvenemine eri väljakutsetesse, nii

Foto 2. Talutoolide näituse kuraatorid näitusekataloogi esitlusel: vasakult Indrek Tirrul, Mariliis Vaks ja Liisi Jääts. *Anu Ansu foto.*

materjalialase kui tehnoloogilise teadlikkuse edenemine – see kõik on olnud tähelepanuväärne. Kuid puutööhuviliste tung kõigile avatud arhiivides pesitseva allikmaterjali juurde pole minu hinnangul sama ajaga märgatavalt kasvanud. Talvistel argipäevadel on ERMi uurijate toas võrreldamatult tõenäolisem näha mõnd rahvariidehuvilist.

Harrastusena puutööga tegeleja vedab vabu hetki meelsasti uute ideede hankimise ning jõukohaste tehnoloogiliste nippide leiutamisega. Töö valmimiseks on vaja aga osavust kombineerida eri tasanditel, võtta arvesse oma oskusi ja materjalivaru, tööruumi sesoonsust ja pooleliolevate projektide mahtu, perekonna kannatlikkust, ajaraami ning lõpuks ka koduse tööriistariigi eripärasid. Olgu võtmeliseks inspireerijaks kasutatava puu liik või vorm, tappimisvõtted või mõni asjakohane eritehnika, eri materjalidest tehtavate katendite, polstrite, punutiste ning puutöö kombinatsioonid – kõigi nende juurde leiab sest raamatust eri tasandi puutööoskajale jõukohaseid eeskujusid.

Üldiselt on aga ikkagi nõnda, nagu nentisime Liisi Jäätsiga peetud hiljutises telefonivestluses – kui on soovi mingisse tehnoloogilisse momenti süveneda, tuleb minna kogudesse, toolid sealt välja tuua ja neid värske pilguga vaadelda. Ja seejärel midagi sellesarnast oma kätega valmis teha. Ants Viirese, Tiina Võti ja Karl Tihase raamatud, neis olevad kirjeldused ja kommentaarid on kergesti kättesaadavad ning teosed ise asjahuvilise riulis endiselt omal

kohal, aga nad ei suuda ju haarata asjassepuutuvat kogemust ning sel pinnal kujunenud tehnoloogilist kaleidoskoopi. Mis pealegi on ajapikku nabanööri otsa haakinud hulga tänapäevaseid erivajadusi ja -olukordi. Elukene on muutumises, see ju niigi selge, saagu sa seda isaisade aegset peitlit siis igatsema, lohistama või teritama.

Üks sümpaatne moment saagu veel lisatud. Pigem harva räägitakse käsiraamatutest, nende rollist õpipoisi-selli-meistri aegrealises arengus. Hõllanduslikust öökapiiraamatust võib õnnelikumal juhtumil saada tarblineline asi, mis sünnib ette võtta ka töölaual. Konkreetne kataloog saab lisaks asjalikule sisule oma radikaalsete pappkaante toel abiks olla käepärase tugiklotsi, nurgiku ning mine tea, ehk teinekord ka mõõduvõtu abilisenä. Mõõdulindiga tehtud kiirkontroll näitas, et kujunduskunstnik on ses suunas kontseptuaalselt õigel teel – kõite paksus koos kaantega on üsna täpselt üks toll ning kõiteselja kattekanga serv paljastab sutike vähem kui kaks tolli kõite tagakülje ülaotsast.

Madis Rennu (s 1973) on TÜ Viljandi kultuuriakadeemia õppejõud, Studia Vernacula kauaaegne toimetuse liige. Magistrikraad etnoloogia erialal Tartu Ülikoolist (2007). Annab rahvusliku käsitöö osakonnas mitmeid iseseisvat teadustööd toetavaid õppeaineid, juhendab seminari- ja lõputöid. Senistes artiklites vaadeldud tänapäeva meeskäsitöö arengut nii kogukondlikus kui tehnoloogilises plaanis.

Madis Rennu. Sandra Urvaku foto.

Notable publication about country chairs

Abstract

The exhibition “Four Feet on the Ground. The Estonian Country Chair” was opened in the gallery of the Estonian National Museum on 23 February 2023. The exhibition’s catalogue, titled “Estonian Country Chairs”, was presented by the Estonian National Museum’s wood conservators Mariliis Vaks and Indrek Tirrul, and the exhibition’s curator Liisi Jääts on 1 March. The voluminous and richly illustrated book helps to give the enthusiast a closer look at the background of the making and use of our simpler farmhouse furniture. The more than 70 chairs presented in the book come mainly from the collections of the Estonian National Museum, which houses the largest collection of country chairs in Estonia. The described chairs date from the late 18th century until the 1940s, when home-made items began to be largely replaced by factory furniture. Country chairs were made locally and from the most suitable material, which is why many of the museum pieces are still in good condition a hundred or even two hundred years later. The catalogue also features stories of the more prominent regional chair makers, such as those behind the manufacture of round-backed resort chairs in Saaremaa, which began around the year 1880.

The book has become well known among ethnography and crafts enthusiasts, both for its tasteful and measured design, including its inspiring freehand drawings, and for the richness of its content, and the diversity of objects, details and manufacturing techniques presented. In addition, the precisely inch-thick binding with its sturdy paperback covers can be used as a workbench support, a carpenter’s square, and perhaps occasionally even as a measuring tool.